

V. de Ribes porta «una samal àul, plena de *veladra*», en l'any 1380 (*BABL* vi, 472).

Ens detenim en aquests detalls, que importen perquè ha intrigat el fet que aquest mot català s'hagi transmès als llenguatges romànics veïns, en la forma catalana i estranya a llur fonètica històrica: *baladre* es diu fins molt endins d'Andalusia (no sols Almeria), a tot Múrcia, en tota la zona xurra del País Valencià (*Fuente-Baladre* a Alcúdia de Veo, etc.), i Aragó fins a Navarra; fins al basc, almenys el de la Sule i del Roncal (*Azkue*), on la forma, *baladre*, és també la d'un manlleu català, de cap manera la d'un llatí, ni la que correspondria a l'evolució fonètica gascona ni aragonesa (on hauria estat **belai* i **belatro* respectivament): així és natural que sigui, puix que l'aragonès el té pertot en forma acatalanada i també en les valls gascones el trobem així (en bearnès)³ o en formes mixtes: a la Vall d'Aran és *belèdre* a la part baixa i *belèdro* en el dialecte superior o de Pujolo;⁴ és possible fins i tot que *beladre* vagi penetrar un temps fins a Castella, car s'ha conjecturat que l'hondureny *belagre* (per més que designa una liana) sigui trasllat del nom del baladre a una planta indígena americana.

Aquesta notable extensió condueix a creure que, per raons farmacològiques, veterinàries, botàniques o altres que ignorem, la terra catalana vagi constituir un focus de propagació dels usos d'aquesta planta; cf. les notes de Bertoldi, autoritat en la matèria, en *ARom.* XVIII, 215, i *Bibl. dell'ARom.* iv, 51-53, que ja donà mostres de sorpresa davant aquests fets. Altrament no descartem que el mossàrab vagi col·laborar amb el català propi en aquesta propagació, com fóra natural a causa de l'hàbitat de la planta, i això explicaria la *b-* i no *v* ($d < t$ arabitzat), per bé que la *-e* i no *-o* demostra que el mossàrab no és el focus principal.

Per això també interessa veure que en algun punt de Mallorca el mot s'hagi conservat en forma mossàrab: *baládro* a Sineu (*BDLC* xi, 47), reveladora de fort i antiquíssim arrelament local; que en el Capcir es presenta en la variant mig-occitana *baláira*; i que en diversos punts dispersos, l'equívoc en la terminació del plural hagi ocasionat el pas al gènere femení: *Les Biladres* partida de la Vall d'Assua (a Escàs).⁴⁵ Prat de les *Baladres* a Cerdanya (Vallcebollera).

En fi, en una part de l'Alt Pallars, hi ha una planta dita *bilandre*, diferent del *Veratrum Album*, si bé no puc aclarir si té una altra etimologia ni si no coincideix amb algun altre dels gèneres designats pels descendents de *VERATRUM* en el nostre país.⁵ Potser és el mateix que el ll. *MILIMINDRUM* (St. Isidor, *Et.* xvii, 9.14), d'on el cast. *milmandro* i port. *meimandro* (que hom ha relacionat amb el cast. *ojaranzo* varietat de baladre o de rododendre, veg. *DCEC*, s. v. *oj.* n. 8), amb dissimilació *bili(v)andre*, o més aviat contaminació dels dos noms.

DERIV.: *Baladrar*, 'lloc poblat de baladre' (*AlcM*; *El Baladrar*, platja en el terme de Moraira, prop del Cap de la Nau; barranc en el de Sella). Això mateix

es diu *baladrera* en altres llocs (Clot de la *Baladrera* a Castell de Castells), mentre que a Sella té matís d'acumulació sense caràcter toponímic («en diuen *el Baladrar* perquè hi ha molta *baladrera*). Ignorem en realitat el sentit i procedència d'un nom de planta *bidrena*, anomenat en uns *Remeis de Fr. D. Font* (obra que no puc datar ni localitzar, cit. en el *DAG.*), si bé l'escàs context transcrit («bull *bidrena* o *baladre*»), sembla indicar un sinònim (potser local) o una variant botànica de *baladre*; si realment ho fos i sobretot si es tractés d'un nom usual en terres del Migjorn, pensaríem en una variant o derivat de *VERATRUM* (cf. la *i* del cat. occid. *biladre*), derivat en *-INA* o *-ANA*, metàtesi de **beradra* acompanyada de dissimilació, i altres possibilitats indecises (potser *VERATRAGINE* > **be(r)trājna*, o amb una ultracorrecció de *AI* mossàrab en *e*). Però també podria ser planta ben diferent i derivada (amb *-INA*, etc.) de *VITIS* o *VITICELLA* o *VITEX* i rotacisme **bidzena* > *bidrena*; i encara s'entreveuen possibilitats per la banda del fitònim *VITRARIA* (*REW*, 9397) o *VITRINUS*.

⁰ «Hellébore»: «un tau qu'a manjà / d'estranglochín o de *varaire*», *Calendau* XII, 68.4. — ¹ Però la forma *veratro* en què s'usa des de l'Ariosto sembla cultisme; hi ha algun testimoni de *veladro* anteriorment. — ² Walde-H. i alguns altres han dit que ve de *verus* 'veraç', idea molt infundada en l'aspecte semàntic — se'n donen explicacions molt rebuscades i contradictòries — i més encara des del punt de vista morfològic, car el sufix suposaria un radical verbal i un verb *verare* (hapax en un text poc aclarit) en realitat no existeix. És significatiu el silenci complet que mantenen sobre *veratrum* Walde-P., Ernout-M. i Pok. (*IEW*). — ³ Només a la Vall d'Àspera hi ha *balaira*, Palay. — ⁴ *Belèdro* pot ser una forma provinent del pallarès pre-català, que conservava la *-o* final (*ETC* i, 122), però en totes dues variants *-dr-* és estrany a la fonètica aranesa i gascona; també ho és la *è*, que potser s'explicaria com a evolució gascona del tractament occità *-ir-* de *TR*; doncs, ¿forma de compromís entre l'occità i el pallarès pre-català? — ⁵ En observar-la primer, a Llessú, vaig anotar «espècie de baladre nan: em diuen que aquesta no fa gaire flor». Després d'observar-la millor, en valls i localitats veïnes, a Cabdella, Vall d'Assua, Romadriu i Montenartó (si bé en aquest n'hi havia molt menys que en els altres pobles, més alts) vaig apuntar «jo mai no li he vist flor; a un baladre se li assembla molt poc: una mica més, però poc, al fonoll». Amb aquesta *-n-* apareixeria el nom del baladre (*balandre*) en algun parlar bearnès, segons Palay.

BALADREJAR, primerament BALADRAR, 'criar immoderament, d'un mot **BALATRARE*, comú a les tres llengües romàniques de la Península, relacionat amb *BALATRO*, *-ONIS*, del llatí familiar, emprat per diversos autors clàssics com a terme injuriós o despectiu. □ 1.ª doc.: 1507, Busa-Nebr.

«Baladrejar: blatero» en l'adaptació cat. del dicc.